

Спіріна Тетяна Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

E-mail: t.spirina@kubg.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0287-7343>

Researcher ID: GNI-7107-2022

Scopus: 57950126200

Мартинюк Яна В'ячеславівна

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 231
«Соціальна робота» кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

E-mail: y.martyniuk.asp@kubg.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2646-5845>

**Проектування як інструмент розв'язання проблем територіальних громад,
постраждалих від воєнних дій**

Виклики, з якими наразі зіштовхнулися територіальні громади, є також і можливістю налагодити соціальне партнерство та закласти основу для якісних перетворень. Зокрема, проектна діяльність завдяки її цілеспрямованості та зорієнтованості на результат сприятиме ефективності, підвищенню якості життя мешканців територіальних громад, зміцнить їх ресурсний і конкурентний потенціал

Повномасштабна війна, яка триває в Україні, вимагає пошуку сучасних механізмів розв'язання соціальних, соціокультурних, економічних, політичних, суспільних проблем і забезпечення актуальних потреб територіальних громад, постраждалих від воєнних дій. У статті визначено певні характерологічні ознаки територіальних громад: економічні; історико-культурні; організаційно-функціональні; політичні; природні; соціально-психологічні; територіальні.

Ретельне та деталізоване оцінювання громадами власних потреб слугуватиме впровадженню інноваційних форм залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні й передбачає такі етапи, як: організація груп з проведення оцінювання; визначення мети; підтримка значущого середовища; планування оцінювання; його проведення; формування робочих груп; інформування громади про результати оцінювання. Саме оцінювання громадами власних потреб є вагомим чинником прийняття відповідальних, ефективних управлінських рішень щодо успішного розвитку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій. Залучення соціальними працівниками, фахівцями із соціальної роботи і волонтерами мешканців територіальних громад до оцінювання власних проблем і потреб сприяє не лише соціальній згуртованості, а й ефективному територіальному розвитку громади.

Ключові слова: громади, оцінювання потреб, соціальні проекти, проектна діяльність, соціальна допомога, соціальна підтримка, соціальні послуги, територіальна громада.

Вступ. Незважаючи на повномасштабне вторгнення, унікальним для України є розвиток територіальних громад саме в умовах воєнного стану. Питання забезпечення ефективності й відповідальності органів місцевого самоврядування задля розв'язання проблем та задоволення потреб мешканців територіальних громад є вкрай актуальним та важливим.

Виклики, з якими наразі зіштовхнулися територіальні громади, є також і можливістю налагодити соціальне партнерство та закласти основу для якісних перетворень. Власне, налагодження партнерської взаємодії гарантує якісні, дієві й бажані зміни, сприяючи підвищенню рівня добробуту, безпеки й поінформованості населення щодо можливостей розв'язання невідкладних питань розвитку й активізації територіальних громад.

Зокрема, проектна діяльність завдяки її цілеспрямованості та зорієнтованості на результат сприятиме ефективності, підвищенню якості життя мешканців територіальних громад, зміцнить їх ресурсний і конкурентний потенціал. Російсько-українська війна вимагає пошуку сучасних механізмів розв'язання соціальних, соціокультурних, економічних, політичних, суспільних проблем і забезпечення актуальних потреб територіальних громад.

Аналіз наукових джерел свідчить, що особливості розвитку й функціонування територіальних громад в умовах воєнного стану висвітлено в наукових працях Д. Камінного, Н. Лепіш, Я. Павлович-Сенети, І. Фурман; вивченню соціальної роботи в громаді в умовах війни присвятила свої дослідження О. Кравченко; методи оцінювання територіальною громадою власних потреб знаходимо в наукових дослідженнях М. Лехолетової, Т. Лях, Т. Спіріної (Лях, Спіріна, Лехолетова, 2022); роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану розглядали І. Пирога та М. Пирога.

Слід зазначити, що проєктна діяльність як інструмент розвитку територіальних громад розглядалась у роботах І. Запужляк, А. Полянської (Полянська, Запужляк, 2021); використання проєктного менеджменту в діяльності органів місцевого самоврядування досліджували Ю. Боковикова, О. Дурман; окремі аспекти проблематики соціального проєктування як організаційної форми соціальної роботи досліджує В. Лях (Лях, 2024); про учасницьке проєктування розвитку громад в умовах децентралізації публічного управління у своїх наукових розвідках розмірковують О. Іваніна, Т. Лозинська, Ю. Малько, Г. Петренко.

Мета та завдання дослідження. Саме проєктування є інструментом розв'язання проблем та забезпечення потреб територіальних громад для покращення якості суспільного життя. Тому метою статті є аналіз практичних аспектів застосування проєктного підходу в забезпеченні сталого і гармонійного розвитку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Матеріали і методи дослідження. У дослідженні використовувалися такі загальнонаукові методи, як теоретичний аналіз, синтез, узагальнення.

Результати дослідження. Повномасштабне вторгнення, активні бойові дії, які тривають досі, призвели до негативних наслідків у системі надання соціальних послуг. Соціальна та фізична інфраструктура деокупованих громад зазнала руйнувань, а система надання соціальних послуг вимагає повного відновлення, кількість громадян, які потребують соціальної допомоги та соціальної підтримки, постійно зростає (самотні люди похилого віку; особи з інвалідністю; люди, які втратили житло; малозабезпечені сім'ї; сім'ї з дітьми; жертви домашнього насильства тощо) (Лях, 2024).

Н. Лепіш зазначає, що територіальні громади за допомогою військових адміністрацій забезпечують якісні соціальні та адміністративні послуги своїм мешканцям, використовуючи новий механізм фінансово-економічного забезпечення, вони сприяють раціональному використанню ресурсів громади (Павлович-Сенета, Лепіш, 2022).

Водночас О. Євдокімов виокремлює певні характерологічні ознаки територіальних громад, як-от: економічні (власник комунального майна, розташованого на території громади, члени якої є платниками податків до місцевого бюджету); історико-культурні (громада існує та розвивається протягом певного часу, тому необхідно враховувати соціокультурні особливості, що впливають на психологічний клімат у громаді); організаційно-функціональні (система політичних і соціальних мереж, що функціонує згідно з демократичними принципами розвитку, участі її мешканців у розв'язанні питань своєї життєдіяльності); політичні (громада є суб'єктом правовідносин); природні (діяльність ґрунтується на засадах самоорганізації, соціально-економічної активності, необхідності розвитку); соціально-психологічні (усвідомлення кожним членом громади себе її частиною, спільність інтересів); територіальні (певна територія, мешканці проживають або працюють на цій території, мають нерухоме майно) (Євдокімов, 2018).

Нагальними завданнями органів місцевого самоврядування є забезпечення діяльності територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, оскільки люди мають отримати всю необхідну допомогу, соціальну підтримку та основні послуги. Для ухвалення дієвих та ефективних для діяльності територіальних громад рішень, відновлення їх дієздатності, забезпечення безпеки людей на деокупованих територіях створюються військові адміністрації. Держава надає таким громадам інформаційну, освітню, організаційно-методологічну, матеріальну, фінансову допомогу.

Водночас кожна територіальна громада потребує різних підходів щодо перспективного планування розвитку, адже має різний ступінь руйнувань, наближеність до районів проведення воєнних (бойових) дій, різний склад, кількість населення, інші потреби.

Ретельне та деталізоване оцінювання кожною громадою власних потреб слугуватиме впровадженню інноваційних форм залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні. Зокрема, надання такої оцінки буде підґрунтям для розроблення стратегій і перспективних планів розвитку територіальних громад.

Саме оцінювання громадами власних потреб є вагомим чинником прийняття відповідальних, ефективних управлінських рішень щодо успішного розвитку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій. Залучення соціальними працівниками, фахівцями із соціальної роботи та волонтерами мешканців територіальних громад до процесу оцінювання власних проблем і потреб сприяє не лише соціальній згуртованості, а й ефективному територіальному розвитку громади (Спіріна, 2022).

Визначення та оцінювання громадою власних потреб передбачає такі етапи: організація груп з проведення оцінювання; визначення мети; підтримка значущого середовища; планування оцінювання;

його проведення; формування робочих груп; інформування громади про результати оцінювання (Лях, Спіріна, Лехолетова, 2022).

Для оцінювання територіальною громадою власних потреб використовуються такі методики, як: «Брейнстормінг», «Відкритий простір», «Картування», «Лінія часу», «Майстерня», «Матриця», «Світове кафе».

Вивчаючи практику застосування проєктної діяльності, науковці наголошують, що вона характеризується цілеспрямованістю та конкретизацією, логікою й послідовністю завдань, які ставляться перед проєктом та громадою загалом. Проєкт розглядають як інструмент соціокультурного й економічного розвитку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, та як механізм міжнародного партнерства у сприянні їх розвитку (Полянська, Дрогомирецький, 2017). Є. Удод зазначає, що проєктування є інструментом поліпшення партнерської взаємодії для вдосконалення професійності мешканців територіальних громад щодо реалізації проєктної діяльності (Удод, 2015). Зокрема, Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко досліджували інноваційні інструменти проєктного планування, зосереджуючись на сучасних підходах до планування розвитку громад (розроблення стратегії, діагностика розвитку громад, просторове планування) (Васильченко, Парасюк, Єременко, 2015).

Отже, проєкт є ефективним інструментом поліпшення соціокультурних умов та забезпечення першочергових і актуальних потреб територіальних громад, постраждалих від воєнних дій. Проєктна діяльність може застосовуватись для реалізації будь-яких проєктів територіального розвитку.

В умовах російсько-української війни, невизначеності, екзистенційної кризи виняткового значення набуває залученість отримувачів соціальних послуг у соціально позитивну діяльність, спрямовану на покращення добробуту громади та конкретного мешканця зокрема. Саме проєктування як діяльність є основою життєдіяльності людини.

Варто зазначити, що проєкт засвідчує векторну спрямованість та зорієнтований на досягнення цілей. Проєкти, що розробляються та реалізуються у сфері освіти й соціальної роботи, здебільшого визначають як соціальні. Отже, метою соціального проєкту є створення, оновлення, підтримка в середовищі громади позитивних цінностей, які мають просторові, часові, ресурсні обмеження. Проєктна діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, спрямована на вдосконалення соціального та фізичного середовища, суспільних відносин, поліпшення соціального благополуччя, добробуту особи, групи, громади (Лях, 2024).

Важливо окреслити характерні ознаки, які відрізняють проєкти від різноманітних заходів, ініціатив, програм розвитку територіальних громад та гарантують реалізацію визначених завдань: спрямованість на досягнення конкретної мети; координація взаємопов'язаних дій; установлення чітких термінів щодо початку і завершення проєкту; наявність бюджету (фінансовий, ресурсний, часовий); неповторність та унікальність у певній мірі.

Щоб активізувати громаду до дій, важливо переконати мешканців у тому, що саме вони є розробниками планів, концепцій, ідей свого майбутнього, реалізаторами проєкту задля посилення громадянської активності та соціальної відповідальності (Лях, Спіріна, Ковтун, 2023). Виклики сьогодення мають дієвий вплив на якість і добробут життєдіяльності членів громади й ставлять додаткові пріоритети щодо її розвитку, як-от: екологічний, економічний, соціокультурний, соціальний аспекти.

Короткотермінові проєкти, строк реалізації яких менше року, є найбільш затребуваними в нинішніх соціально-економічних умовах. Це зумовлено наявністю в територіальних громад значної кількості нагальних, важливих проблем, які потребують термінового розв'язання в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

Однак наслідком реалізації короткострокових проєктів може бути втрата системної, перспективної проєктної діяльності задля розв'язання проблем територіальних громад.

Висновки. Отже, відбудова територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, – процес нелегкий, тривалий, однак у разі правильної організації він сприятиме їх відновленню й подальшому гармонійному, ефективному й сталому розвитку.

Водночас, розробляючи соціальні проєкти щодо відновлення деокупованих громад, важливо враховувати сучасні виклики, особливості, тенденції, вимоги: соціально-економічні, геополітичні, соціокультурні. Це можливо в разі проведення якісного оцінювання громадами власних потреб, формування чіткого бачення та перспектив відновлення. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в дослідженні підходів та стратегій щодо розв'язання проблем територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Література

Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL: <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>

Денисюк О., Дуля А., Вайнола Р. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : PIK-У, 2023. 420 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pitanna_socialnoi_roboti#fullTextFileContent

Євдокімов О. Організаційне забезпечення функціонування та розвитку територіальної громади. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/152.pdf

Лях В. Соціальний проєкт як організаційна форма соціальної роботи. *Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи* : матеріалами II Міжнар. науково-практ. конф., м. Житомир, 4 квіт. 2024 р. Житомир, 2024. С. 214–217. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ftd-Ziw2HbBgTMvCtysLZ9l60LwPDu4J/view>

Лехолетова М., Лях Т., Спіріна Т. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2022. № 1 (50). С. 178–181. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181>

Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Вісник Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/1271/1182>

Павлович-Сенета Я., Лепіш Н. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 209–214. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267567/263393>

Полянська А., Дрогомирецький В. Проєктна діяльність як інструмент міжнародного партнерства у забезпеченні розвитку територій. *Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем* : матеріали VI міжнар. науково-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 11–13 жовт. 2017 р. Івано-Франківськ, 2017. С. 152–155.

Полянська А., Запхляк І. Проєктна діяльність як інструмент розвитку територіальних громад. *Університетські наукові записки Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*. 2021. Т. 1. С. 160–170. URL: https://scholar.archive.org/work/f7zhaafuvzdzt7ztouklgv3wi/access/wayback/https://unz.univer.km.ua/article/download/79_160-170/pdf

Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 10 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

Спіріна Т. Прийняття ефективних рішень як складова професійної культури соціального працівника. *Information and innovative technologies in the turbulence era* : монографія. Katowice, 2022. Р. 232–249. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/2912632ea83f285f98cb7b0c9bf6ab1b.pdf>

Удод Є. Проєктний підхід щодо підсилення спроможності територіальних громад в умовах децентралізації. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 4. С. 6–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arlpur_2015_4_3

The project as a tool for solving the problems of territorial communities affected by military actions

Spirina Tetiana

PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor at the Social Pedagogy and Social Work Department

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

Martyniuk Yana

Student of the third (educational-scientific) level of higher education with specialty 231 "Social Work" at the Department of Social Pedagogy and Social Work

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

The challenges currently faced by territorial communities are also an opportunity to establish social partnership and lay the foundation for qualitative transformations. In particular, project activity, thanks to purposefulness, orientation to the result, will contribute to the efficiency and quality of life of residents of territorial communities, strengthening their resource and competitive potential.

The ongoing war requires the search for modern mechanisms for solving social, socio-cultural, economic, political, societal problems and ensuring the urgent needs of territorial communities affected by military actions. In the article, the authors note certain characterological features of territorial communities: economic; historical and cultural; organizational and functional; political; natural; socio-psychological; territorial.

A thorough and detailed assessment by communities of their own needs will serve to implement innovative forms of citizen involvement in local self-government. The community's determination and assessment of its own needs involves the following stages: organization of assessment groups; definition of the goal; support of a meaningful environment; assessment planning; assessment; formation of working groups; informing the community about the assessment results. Namely, communities' assessment of their own needs is an important factor in making responsible, effective management decisions regarding the successful development of territorial communities affected by military actions. Involvement of social workers, social work specialists, volunteers, residents of territorial communities in assessing their own problems and needs contributes not only to social cohesion, but also causes effective territorial development of the community.

Keywords: community, methods, signs, assessment of needs, problems, needs, project, project activity, social assistance, social support, social services, territorial community.

References

- Denysiuk, O., Dulia, A., & Vainola, R. (2023). *Aktualni pytannia sotsialnoi roboty [Current issues of social work]*. RIK-U. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pytannia_sotsialnoi_roboty#fullTextFileContent [in Ukrainian].
- Liakh, T., Spirina, T., & Kovtun, Ye. (2023). Rozvytok sotsialnoi zghurtovanosti terytorialnoi hromady [Development of social cohesion of the territorial community]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (3), 41–48. Retrieved from <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/1271/1182> [in Ukrainian].
- Liakh, T., Spirina, T., & Lekholetova, M. (2022). Metody otsinky terytorialnoi hromadoiu vlasnykh potrebu [Methods of assessment of the territorial community's own needs]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. 1(50), 178–181. Retrieved from <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/257715> [in Ukrainian].
- Liakh, V. (2024). Sotsialnyi proiekt yak orhanizatsiina forma sotsialnoi roboty [Social project as an organizational form of social work]. *Aktualni pytannia rozvytku osobystosti: suchasnist, innovatsii, perspektyvy*, 214–217. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1ftdZiw2HBbgTMvCtysLZ9l60LwPDu4J/view> [in Ukrainian].
- Pavlovych-Seneta, Ya., & Lepish, N. (2022). Terytorialni hromady v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: administratyvno-pravove zabezpechennia ta osoblyvosti funktsionuvannia [Territorial communities in the conditions of martial law in Ukraine: administrative and legal support and peculiarities of functioning]. *Analitichno-porivnialne pravo navstvo*, 209–214. Retrieved from <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267567/263393> [in Ukrainian].
- Polianska, A., & Drohomiretskyi, V. (2017). Proiektna diialnist yak instrument mizhnarodnoho partnerstva u zabezpechenni rozvytku terytorii [Project activity as a tool of international partnership in ensuring the development of territories]. *Teoriia i praktyka stratehichnoho upravlinnia rozvytkom haluzevykh i rehionalnykh suspilnykh system*, 152–155.
- Polianska, A., & Zapukhliak, I. (2021). Proiektna diialnist yak instrument rozvytku terytorialnykh hromad [Project activity as a tool for the development of territorial communities]. *Universytetski naukovi zapysky Khmelnytskyi universytet upravlinnia ta prava imeni Leonida Yuzkova*. 1, 160–170. Retrieved from https://scholar.archive.org/work/f7zhaafuvzdzh7ztouklgv3wi/access/wayback/https://unz.univer.km.ua/article/download/79_160-170/pdf [in Ukrainian].
- Spirina, T. (2022) Making effective decisions as a component of the professional culture of a social worker. Information and innovative technologies in the turbulence era. Retrieved from <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/2912632ea83f285f98cb7b0c9bf6ab1b.pdf> [in Poland].
- Udod, Ye. (2015). Proektnyi pidkhid shchodo pidsylennia spromozhnosti terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Project approach to strengthening the capacity of territorial communities in conditions of decentralization]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, (4). 6–13. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_3 [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini” [Decree of the President of Ukraine “On the introduction of martial law in Ukraine”] № 64 (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].
- Vasylchenko, H., Parasiuk, I., & Yeremenko, N. (2015). *Planuvannia rozvytku terytorialnykh hromad [Development planning of territorial communities]*. “VI EN EI” Retrieved from <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf> [in Ukrainian].
- Yevdokimov, O. (2018). Orhanizatsiine zabezpechennia funktsionuvannia ta rozvytku terytorialnoi hromady [Organizational support for the functioning and development of the territorial community]. *Efektivna ekonomika*. № 6. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/152.pdf [in Ukrainian].

Accepted: September 10, 2024